

Київський державний лінгвістичний університет

На правах рукопису

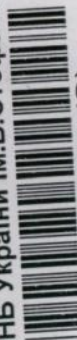
ШВИДКА Людмила Володимирівна

СЕМАНТИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТА
ВТІРИННОЇ ПРЕДИКАТИВНОСТІ
/на матеріалі дієприкметників II
сучасної німецької мови/

10.02 04 - Германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1995

ДВ 32.32

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології
Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор І.Я. Харитонова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор М.С.Веденькова

кандидат філологічних наук,
доцент Г.М.Мельничук

Провідна установа: Волинський державний університет

Захист відбудеться " " 1995 р. о годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 113.14.01. по
присудженню вченого ступеня кандидата наук у Київському
державному лінгвістичному університеті /252150, Київ,
вул. Червоноармійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
університету.

Автореферат розіслано "11" квітня 1995 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради *Смелякова* Л.П.Смелякова

У процесі розвитку лінгвістичної науки поряд із появою нових галузей дослідження, нових аспектів знань про механізм мови та закономірностей його функціонування продовжується вивчення таких проблем, які не є новими, але ніякою мірою не можуть вважатися остаточно розв'язаними. Останнім часом у мовознавстві різко підвищився інтерес до питань семантики. Поряд із вивченням семантики слова об'єктом дослідження стають семантичні категорії в синтаксисі.

Необхідність адекватного вивчення семантичної і синтаксичної структур підкреслювалася багатьма лінгвістами /Н.М.Арват, Г.П.Арполенко, В.П.Забеліна, Н.Ф.Баландіна, В.В.Богданов, І.А.Божок, О.В.Бондарко, І.Р.Вихованець, В.Г.Гак, Г.О.Золотова, О.І.Москальська, Г.Г.Почепцов, І.П.Распопов, О.М.Старикова, Ю.С.Степанов, І.П.Сусов, І.Я.Харитоновна, Н.Ю.Шведова, W.L.Chafe, N.Chomsky, Ch.Fillmore, J.D.Fodor, G.Helbig, R.W.Langacker, K.-E.Sommerfeldt та інш./.

Семантична структура речення – явище складне і багато-елементне. З одного боку, в реченні відображається певна картина світу, фрагмент дійсності, з другого боку, – осмислення дійсності мовцем, його логічні, розумові операції. Людина не просто спостерігає предмети і явища та їх взаємодію, але й пояснює причинно-наслідкові зв'язки між ними. Ця розумова діяльність людини відображається найбільш повно в реченнях із ускладненою семантичною структурою, яка характеризується сполученням двох та більше пропозицій. Структура висловлювання на семантичному рівні повторює до відомого ступеня структуру тієї позамовної

ситуації, інформація про яку міститься в даному висловлюванні. Позамовна ситуація складається із деякої події (процесу, дії, стану, властивості) та його учасників (учасників). В семантичному уявленні таку позамовну ситуацію відображає пропозиція, яка складається із предиката та його аргументів.

В реченні (висловлюванні) виділяється основна пропозиція, яка виражена в мові розгорнутою суб'єктно-предикатною структурою з усіма ознаками предикативності, а також залежна пропозиція, яка пов'язана із основною різними логіко-семантичними відношеннями. Залежна пропозиція, яка виражена так названим вторинним предикатом, повинна, як і основна, розгортатися в суб'єктно-предикатну структуру. Тому при розгляді семантичної структури речення мова може й повинна йти про виявлення і дослідження семантичного суб'єкта. З'ясування потребують також деякі питання, які стосуються проблем вторинної предикативності.

Розв'язання вищезазначених питань лягло в основу даного дисертаційного дослідження. Базою теоретичних положень роботи є узагальнення результатів досліджень семантико-синтаксичної структури речення останніх десятиліть.

Об'єктом дослідження в цій роботі є речення, які містять дієприкметник II сучасної німецької мови в функції вторинного предиката.

Предмет вивчення становить ускладнена семантична структура речення і, зокрема, семантичний суб'єкт вторинної предикативності.

Актуальність вибраної теми обумовлена необхідністю подальшого вивчення всіх аспектів і всіх

конституентів семантичної структури речення. Ця проблема інтенсивно розробляється вельми авторитетними сучасними лінгвістами, проте ряд питань залишається не з'ясованим. Широке трактування положення про предикативність, взагалі, та вторинну предикативність, зокрема, свідчить про те, що існують значні розходження з багатьох принципів питань. Недостатньо, наприклад, розкривається поняття суб'єкта як компонента семантичної структури речення. Єдиного розуміння терміна "семантичний суб'єкт" не склалося, що утруднює завдання вивчення семантичного суб'єкта, а разом з тим семантичного синтаксису в цілому.

Наукова новизна визначається об'єктом (дієприкметники II в функції вторинного предиката) та предметом дослідження (на рівні речення з ускладненою семантичною структурою, тобто в рамках теорії глибинної граматики з використанням системи семантичних ролей).

Основна мета даної роботи – комплексний розгляд і характеристика семантичного суб'єкта вторинної предикативності. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань:

- виявити в текстах речення, які містять дієприкметники II в функції вторинного предиката;

- описати семантичний суб'єкт в категоріально-лексичному аспекті, у відношенні семантичної якості, а також якісної специфіки "особової" ознаки вторинного предиката;

- встановити систему семантичних ролей, релевантних для опису семантичного суб'єкта в глибинній структурі речення;

- провести семантичну класифікацію дієприкметників II;
- визначити ступені експліцитності семантичного суб'єкта.

М а т е р і а л о м дослідження послужили 2400 прикладів, які ілюструють функціонування дієприкметників II в ролі вторинного предиката. Приклади вибиралися методом суцільного прочитання різножанрових текстів німецьких авторів другої половини 20 століття, а також сучасної преси.

Для реалізації поставлених завдань у роботі були використані м е т о д и синтаксичної трансформації, логіко-семантичного, контекстуального і пропозиційно-логічного аналізу.

М е т о д о л о г і ч н о ш о с н о в о ш роботи виступають положення діалектичного матеріалізму про єдність суб'єкта та об'єкта; про діалектичну єдність мови і мислення, форми і змісту, а також принцип загального зв'язку явищ об'єктивної дійсності.

Т е о р е т и ч н а з н а ч и м і с т ь дисертації полягає в тому, що вона являє собою конкретну розробку в галузі синтаксичної семантики, сприяє подальшому дослідженню проблем взаємодії лексики і граматики; результати дослідження доповнюють відомі уявлення про природу та функціонування семантичного суб'єкта, специфіку репрезентації в мові категорії суб'єктності, а також поглиблення знань про структурно-семантичні особливості дієприкметників II сучасної німецької мови.

П р а к т и ч н а ц і н н і с т ь даної роботи витікає із можливості використання її основних положень та

висновків при читанні лекційних курсів з теоретичної граматики та стилістики німецької мови, а також на заняттях з практики німецької мови і практичної граматики; основні результати дослідження можуть бути використані при написанні курсових та дипломних робіт.

А п р о б а ц і я р о б о т и . Основні положення та результати дослідження відображені в чотирьох публікаціях, а також були представлені у вигляді повідомлень на науково-практичній конференції творчої молоді/Київ, 1992/, науково-теоретичній конференції "Мовна і стилістична організація тексту" /Київ, 1992/, на третій міжнародній конференції "Мова і культура" /Київ, 1993/. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри німецької філології Київського державного педагогічного інституту іноземних мов та на засіданнях кафедри англійської філології Черкаського державного педагогічного інституту /1993 р., 1994 р./.

О с н о в н і п о л о ж е н н я , які виносяться на захист:

1. Речення, яке включає дієприкметникову пропозицію, розглядається як ускладнена семантична структура і належить до поліпредикативних конструкцій.

2. Імпліцитні суб'єктно-предикативні відношення, виражені дієприкметником ІІ, носять у поверхневій структурі речення вторинно-предикативний характер і виявляються на рівні глибинної структури речення.

3. Валентні якості вторинного предиката є основою для виділення семантичного суб'єкта і визначають цей суб'єкт. В залежності від широти семантики предикативного дієприкметника виділяються двочленні та тричленні

структури. Встановлення потенціалу сполучуваності предикативного дієприкметника проходить із залученням апарата семантичних ролей.

4. При визначенні імпліцитних суб'єктно-предикативних відношень розрізняються три ступені експліцитності семантичного суб'єкта:

I ступінь - збіг синтаксичного суб'єкта поверхневої структури речення із семантичним суб'єктом глибинної структури;

II ступінь - наявність у реченні ідентифікатора-показчика семантичного суб'єкта або ідентифікатора-суб'єкта;

III ступінь - формальна невираженість семантичного суб'єкта в реченні.

5. Суб'єкт вторинної предикативності при його формальному невираженні має в глибинній структурі речення значення означеності, неозначеності й узагальненості, а також значення числа: одиничність, множинність, синкретизм числа.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У вступі обґрунтовується вибір теми, визначається її актуальність, виділяється об'єкт та предмет дослідження, висувашься мета і завдання роботи, розкривається її новизна, теоретичне значення і практична цінність, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі викладено основні

теоретичні положення, на яких базується дослідження, а також розглядається ускладнення семантичної структури речення дієприкметниковою пропозицією та співвідношення основної і залежної пропозицій.

Другий розділ присвячений всебічному аналізу семантичного суб'єкта вторинної предикативності: суб'єкт розглядається в категоріально-лексичному аспекті, а також у відношенні семантичної якості та якісної специфіки "особової" ознаки вторинного предиката, визначається система семантичних ролей суб'єкта в глибинній структурі речення. Розділ містить семантичну таксономію предикативних дієприкметників.

У третьому розділі досліджуються випадки збігу синтаксичного суб'єкта поверхневої структури із семантичним суб'єктом глибинної структури (I ступінь); аналізується роль ідентифікаторів у визначенні семантичного суб'єкта (II ступінь), розглядаються випадки формального невираження семантичного суб'єкта (III ступінь). В розділі проводиться аналіз значень означеності, неозначеності та узагальненості семантичного суб'єкта вторинної предикативності, а також категорій одиничності, множинності, синкретизму числа.

У висновках узагальнюються результати проведеного аналізу, викладаються висновки дисертації, намічаються перспективи подальших досліджень в цій галузі.

Основний зміст роботи.

Для визначення компетенції синтаксичної семантики та її відмежування від інших граматичних значень найбільш ефективним у сучасній теорії синтаксису є розгляд речення

як ієрархічно організованої багатоступеневої мікросистеми.

При цьому набули найбільшого розповсюдження дослідження денотативної структури речення. Дотримувчись цього напрямку, ми будемо виходити з того, що семантичний зміст речення - це система відношень, яку організує предикат як його центр, обумовлюючи кількість компонентів, і який визначає їх семантичні ролі. В центрі нашого дослідження знаходиться відображувана в реченні ситуація та її семантична модель-пропозиція. Семантична структура речення формується знаками семантичної природи. Компонентами семантичної структури виступають слова як знаки двох видів-предикатні і непередикатні. Вивчення семантики речення в сучасному мовознавстві відбувається через використання таких понять, як "глибинна структура" та "поверхнева структура".

Поверхнева структура на відміну від глибинної має конкретно-мовну організацію, вона закріплена за певними морфологічними, синтаксичними, словотворчими або лексичними засобами та їх типізованими комбінаціями /О.В.Бондарко/.

Згідно цієї точки зору граматики даної мови має як формально-структурний, так і семантичний аспекти. Такий погляд відповідає загальному уявленню про двобічну природу мовного знаку в цілому, який має план вираження та план змісту. В рамках даної роботи поняття "глибинна та семантична структура речення" не розрізняються.

Глибинна структура речення в нашому розумінні включає в себе ті елементи, які характеризуються за їх роллю в ситуації. Таким чином, глибинна структура може бути визначена загалом як конфігурація мовних елементів, яка

відображує денотативну ситуацію.

Загальний поворот лінгвістики в бік логічних теорій значення відобразився в тому, що для позначення змісту речення тепер активно використовується термін "пропозиція". Цим терміном користується більшість лінгвістів, його пояснення даються також в термінах предикатної логіки.

Пропозиція - це стабільне семантичне ядро, об'єктивна семантична константа речення, яка відображає структуру ситуації, події. Структуру пропозиції визначає предикат, який показує на характер ситуації (визначає дію, процес, стан або якість предмета) та на відповідні місця для предметів - учасників ситуації /актантів, аргументів/, обумовлює їх кількість та семантичні функції (ролі).

В даній роботі виділяється основна та залежна пропозиції. Основна пропозиція виступає в формі речення, залежна пропозиція представлена формою предикативного дієприкметника та його аргументів (партиципantів).

При розгляді семантичної структури речення ми маємо також справу з таким поняттям, як пресупозиція. Пресупозиція в лінгвістиці не має однозначного визначення і частіше всього використовуються ті визначення, які подаються в філософії.

Під пресупозицією в лінгвістиці розуміють і умови правильного використання речення та обов'язковий фонд загальних знань, який допускає "попередній договір" і який забезпечує правильне розуміння мовленнєвої комунікації та мовчазна передумова, яку необхідно задовольнити, щоб висловлювання можна було визначити як істинне або неправильне. Джерелом пресупозиції є ситуація, як її

визначає В.Г. Гак.

Ми вважаємо, що пресупозиція має відношення до будь-якого елементу мовленнєвого змісту, який з тих або інших причин не вербалізується.

Смисловий зміст речення знаходить адекватне вираження в його поверхневій структурі або в результаті трансформації, згортання отримує лише часткове мовне оформлення. Наявність в глибинній структурі речення одиниць, які не отримують вербального оформлення, обумовлює імпліцитну номінацію в рамках речення. Таким чином, для синтаксичних побудовань, які включають на глибинному рівні декілька предикативних одиниць, типова імпліцитність як особливий засіб відображення ситуації та її елементів.

Імпліцитність в побудові висловлювання обумовлює різного роду зрушування в лексико-грамматичній структурі висловлювання і створює великі можливості для утворення варіативних синтаксичних одиниць. Будемо виходити з того, що термін "імпліцитний" розуміється як "прихований", "який припускається", "невиражений", а не як "скорочений", "редукований". Таку імпліцитність можна розглядати як: 1) мовну невираженість взагалі; 2) невираженість спеціальними морфологічними засобами; 3) синтаксичну невираженість на рівні речення, яка є в центрі нашого дослідження.

Сучасною лінгвістикою постулюється положення, пов'язане із тим, що актуалізоване в мовленні речення є складна комбінація первинних та вторинних /додаткових, імпліцитних, згорнутих, залежних, латентних, прихованих/ предикативних зв'язків. Додатковий предикативний зв'язок

завжди залежить від основного і є, отже, залежний предикативний зв'язок.

Сучасні дослідники бачать суть предикативності в тому, що вона як специфічний синтаксичний зв'язок створює речення, реалізує і одночасно конкретизує зв'язок речення з дійсністю, що є виявленням однієї із змістовних функцій мови - його комунікативної функції.

Слідом за О.М. Стариковою, ми розглядаємо предикативність як функціонально-семантичну категорію, яка має пропозитивне значення. Предикативність в такому розумінні може бути властива не тільки висловлюванню як актуалізованій одиниці мови, а й словосполученню і окремому члену речення, який має пропозитивний зміст. При транспозиції речення в залежну синтаксичну позицію воно втрачає свою комунікативну автономію, але його називна функція зберігається /О.М. Старикова/.

Дієприкметник II із залежними від нього компонентами може бути розгорнутим членом речення і відігравати немалу роль у розширенні об'єму висловлювання.

Для кваліфікації речень, які включають дієприкметникову пропозицію, в роботі використовується термін "ускладнена семантична" структура речення. Якщо елементарна семантична структура речення являє собою одну пропозицію, то ускладнена утворюється сполученням двох і більше пропозицій. Причому одна з них є основна, базова і виражається в мові розгорнутою суб'єктно-предикатною структурою, яка володіє всіма ознаками предикативності. Друга є додатковою і пов'язана з основною різними логіко-семантичними відношеннями.

Ускладнену семантичну структуру речення, яке включає дісприкметник II, тобто дісприкметникову пропозицію, можна виявити за допомогою трансформаційного методу:

Die Kriminalisten fahren, die Stimmigkeit des erarbeiteten Subjektivporträts zu testen, soweit es bei der geringen Zahl von Augenzeugen möglich ist

/O. Bonhoff/.

→ Die Kriminalisten haben das Subjektivporträt erarbeitet und fahren seine Stimmigkeit zu testen, soweit es bei der geringen Zahl von Augenzeugen möglich ist.

Дісприкметникова пропозиція являє собою ситуацію дійсності як конкретне явище, розкриваючи характер взаємодії дісприкметникової ознаки та її суб'єкта. Дісприкметник II в поверхневій структурі речення пов'язаний синтаксично з додатком і виконує атрибутивну функцію. Глибинна ж структура речення допускає зв'язок дісприкметника II також із підметом. На наш погляд, дісприкметник II в поверхневій структурі речення на синтаксичному рівні можна розглядати як додаткову актуалізовану ознаку підмета. В даному випадку це вторинне нетипізоване приписування актуалізованої ознаки предмету ми вважаємо можливим кваліфікувати як в т о р и н н у п р е д и к а т и в н і с т ь .

Дісприкметник II /в нашому дослідженні предикативний дісприкметник/ сучасної німецької з імпліцитним іменним компонентом, с е м а н т и ч н и м с у б ' є к т о м , виявляється на рівні глибинних структур. В поверхневій структурі речення цей зв'язок має вторинно-предикативний характер.

Семантичний суб'єкт не одержує спеціальної формальної маркіровки в німецькій мові і не обов'язково повинен бути представлений в синтаксичній структурі. Семантичний суб'єкт є завжди сутність.

Під семантичним суб'єктом в даній роботі ми розуміємо суб'єкт як носій предикативної ознаки. Таке розуміння суб'єкта відображене в роботах С.Д.Кацнельсона, Г.О.Золотової, О.В.Бондарко, Д.Д.Вороніної, С.І.Кокориної. Синтаксичний суб'єкт не завжди збігається із семантичним суб'єктом елементарного речення, а суб'єкт вторинної предикативності є завжди семантичним суб'єктом. У зв'язку з чим сам термін "семантичний суб'єкт" в постановці проблеми суб'єкта вторинної предикативності вважаємо виправданим. Проте слід відзначити, що синтаксичний суб'єкт поверхневої структури речення може збігатися із семантичним суб'єктом глибинного рівня і розглядатися відповідно як носій предикативної ознаки. Враховувачи це, ми протиставляємо синтаксичний суб'єкт речення і суб'єкт вторинної предикативності не за семантикою, а лише як явний, експліцитний і прихований, латентний, імпліцитний.

Основою, яка дозволяє підійти до виділення семантичного суб'єкта, саме з боку семантики відношень між словами та змісту речення в цілому, є сучасна теорія дієслівної валентності. В даному випадку мова йде про валентність предикативного дієприкметника /вторинного предиката/.

При визначенні семантичного суб'єкта ми виділяємо в залежності від широти семантики дієприкметника II перш за все двочленні та тричленні структури.

В двочленній структурі семантичний суб'єкт знаходиться

в рамках залежної пропозиції, тобто в поверхневій структурі речення він буде синтаксичним об'єктом.

Тричленна структура представлена в реченнях, які характеризуються збігом синтаксичного та семантичного суб'єктів.

Суб'єкт прихованої предикативності може характеризуватися в категоріально-лексичному аспекті, що дає підставу виділити в ньому перш за все значення живих та неживих істот. Виходячи із цього, можна виділити такі тематичні групи суб'єктів вторинної предикативності:

1. Суб'єкт - жива істота або саматизм /частина тіла людини/:

1.1. Особа

1.2. Неособа

2. Суб'єкт - нежива істота

2.1. Суб'єкт - предмет

2.2. Суб'єкт - рослина

2.3. Суб'єкт - речовина

2.4. Суб'єкт - явище природи

2.5. Суб'єкт - географічна назва

2.5.1. Назва континентів, країн, міст

2.5.2. Назва географічних зон

2.6. Суб'єкт - абстрактне поняття

2.7. Суб'єкт - поняття якості, кількості, міри

Суб'єкт прихованої предикативності визначається також з боку семантичної якості предиката. В тісному зв'язку із семантичною специфікою предиката знаходиться семантична якість найближчих до предиката компонентів, в першу чергу суб'єкта. Вона встановлюється на основі предиката. Таким

чином, система семантичного суб'єкта вторинної предикативності включає: суб'єкт дії, суб'єкт процесу, суб'єкт стану або зміни стану, суб'єкт сприйняття, суб'єкт відношення, суб'єкт – носій якісної ознаки.

Для більш повної характеристики семантичного суб'єкта вторинної предикативності розглядається також його семантичні функції на рівні глибинної структури речення. В роботі семантичні функції актантів описуються на двох рівнях:

1. Речення, в яких синтаксичний суб'єкт поверхневої структури збігається із семантичним суб'єктом глибинної структури.

2. Речення, в яких синтаксичний об'єкт поверхневої структури є семантичним суб'єктом глибинної структури.

За основу в даному дослідженні береться система семантичних ролей, розроблена Ш.Д.Апресяном, В.В.Богдановим, В.Г.Гаком та Г.Г.Почепцовим.

Для I рівня релевантні такі семантичні ролі: агентив – функція активного відправника дії; експерієнсив – функція учасника ситуації, який зазнає якийсь стан; елементив – функція аргумента, який входить у склад другого аргумента.

Композитив характеризує семантику аргумента як складну частину другого аргумента. Як композитив ми розглядаємо частини тіла людини, соматизми /руки, ноги, голова, очі і т. д./, які відображають відношення "частина-ціле".

Функцію композитиву вважаємо перехідною від I рівня, до II рівня, тому що частина (соматизм) – це синтаксичний суб'єкт:

She stand vor der Haustür auf einem Bein, das andere.

hochgezogene, blutete stark, ... /J.Brězan/.

Для II рівня релевантні перш за все семантичні функції, які характерні для I рівня: 1) агентив, 2) елементив, 3) експерієнсив, а також 4) інструментив - функція аргумента, який позначає засіб для виконання дії; 5) дескриптив - функція, яка характеризує процес протікання дії; 6) каузатив - функція учасника ситуації, який є причиною дії; 7) результатив - функція активного аргумента, яка направлена на досягнення результату.

Слідом за І.Я. Харитоновом, розрізняємо три ступені експліцитності предикативних зв'язків речення:

I ступінь - "поверхнева предикативність", яка виражена особовою формою дієслова. Категорії предикативності - час, модальність, особа афірмативність/негативність виражені експліцитно.

II ступінь - потенційний предикативний зв'язок, який вирашений дієсловом не в фінітній формі, а в іменній /інфінітиви, дієприкметники, номінації/. Категорія часу, модальності, особи, афірмативності/негативності виражена при цьому імпліцитно.

III ступінь - предикативний зв'язок, який виявляється в іменних словосполученнях, тільки при певних умовах /лексичних, стилістичних, в умовах певного актуального членування/.

Якщо прийняти ці три ступені експліцитності предиката, то уявляється можливим і необхідним розрізнявати також три ступені експліцитності суб'єкта. При дієприкметнику II як "згорнутому" предикаті ці три ступені можуть бути подані таким чином:

I ступінь характеризується збігом синтаксичного суб'єкта поверхневої структури із семантичним суб'єктом вторинної предикативності. При цьому суб'єкт може бути виражений іменником або займенником:

Fürs erste hat Herkules' Schwester die bisher
behauptete Fassung verloren /O. Bonhoff/.

II ступінь характеризується наявністю в реченні ідентифікатора семантичного суб'єкта, який може вказувати на збіг синтаксичного та семантичного суб'єктів або сам виражати суб'єкт дії.

Ідентифікатор - показчик семантичного суб'єкта може бути виражений присвійним займенником та іншими займенниковими засобами /eigen, selbst, seinerseits.../:

Schon am Nachmittag nahm sie ihre vorbereitete
Frageliste her und setzte sich für eine Weile zu der
Mutter der Bäuerin /J. Brézan/.

В ролі ідентифікатора-суб'єкта можуть виступати особові та присвійні займенники:

Eine warme Welle überflutete sie und spülte den eben
erlebten Spuk hinweg : /J. Brézan/.

А також: іменники в родовому та знахідному відмінках, іменники з прийменниками, іменники в ролі предикатива, складні слова, які складаються із двох компонентів (I компонент - іменна частина, II компонент - предикативний дієприкметник). Іменна частина складного слова є семантичним суб'єктом:

Das stand ein Perlropudel und trug ein edelsteinbe-
setztes Halsband /J. Brézan/.

При цьому семантичний суб'єкт (іменний компонент) може

мати такі значення: суб'єкт-соматизм; суб'єкт-предмет; суб'єкт-речовина; суб'єкт- абстрактне поняття; суб'єкт-унікум; суб'єкт- пустий денотат; суб'єкт- колективне поняття (назва партій, організацій, союзів і д.т.); експліцитний суб'єкт, за яким стоїть імпліцитний неозначено-особовий суб'єкт.

III ступенем вважаємо такі випадки, коли семантичний суб'єкт формально не виражений, не має маркерів і виводиться лише із контексту, ситуації або фонових знань.

III ступінь експліцитності суб'єкта при імпліцитнім предикаті передбачає також наявність речень, в яких імплікується неозначено-особове значення суб'єкта. Такі речення можуть бути трансформовані в конструкції з *шап*.

При зіставленні імпліцитного суб'єкта з неозначено-особовим займенником *шап* і перенесенні особливостей семантики останнього на імпліцитний суб'єкт, трансформований в конструкцію з *шап*, виявляються значення означеності, неозначеності та узагальненості семантичного суб'єкта.

Під означеністю імпліцитного суб'єкта в даному випадку ми розуміємо посилання на реальну діючу особу або особи, яке імплікується перш за все дієслівною семантикою дієприкметника II та позамовною пресупозицією при збереженні синтаксичного значення неозначено-особовості. Значення означеності спостерігається тоді, коли імплікована лише присутність суб'єкта в реченні, але не його зміст:

Das alles war nicht mehr als ein herbeigewehrtes
Körnchen, Staub - das Wasser des Flusses vermochte es
nicht zu trüben /J. Brézan/

Означеність суб'єкта витікає часто при визначенні ситуації з великою кількістю учасників, таких, як мітинги, демонстрації і т.д.. Абсолютна конкретизація виконавців у таких соціально-направлених актах не входить у намір мовця, фокусом комунікації є сама дія.

Означеність імпліцитного суб'єкта чітко виступає там, де у висловлюванні міститься дієслово вибіркої професійної спрямованості: eingravieren, verhaften, operieren...

Sie hatte ihm ein silbernes Etui geschenkt - mit eingravierten Initialen - und ein Gasfahrzeug

/K.H.Weber/.

Значення неозначеності імпліцитного суб'єкта реалізується прихованим суб'єктом особливої семантики:

Es war nicht der vielgerühmte Tod auf dem Felde der Ehre ...

/U.Klempnerer/.

При цьому враховується спосіб вираження відношення ознаки до її носія. В даному випадку відзначається приховане відношення ознаки до суб'єкта дії, що об'єднує неозначено-особові речення. Неозначений суб'єкт дії зустрічається в таких випадках, коли певну дію міг здійснити будь-який суб'єкт /жива або нежива істота/. Звичайно неозначений суб'єкт обмежується певним класом суб'єктів.

Умовою розвитку неозначено-особового значення в реченні є і значення гіпотетичності, нереальності дії. Немає ніякої необхідності позначати суб'єкт такої дії, він такий же нереальний, як і сама дія.

Значення звичайності дії або ознаки для багатьох людей в неозначено-особовому реченні при певних умовах

модифікується в значення загального правила, приписання для всіх, яке можна назвати узагальненим значенням:

Moderne Hörgeräte sind wahre technische Kunstwerke, zum Teil im Gehörgang getragene und perfekt getarnte Apparate /Deutsche Tribüne/.

Імпліцитний неозначено-особовий суб'єкт, поряд із значеннями означеності, неозначеності та узагальненості суб'єкта, включає також значення одиничності, множинності та синкретизму числа:

1. In dem einen Sessel lag ein eingewickelter Blumenstrauss, Herbstastern, im anderen sass ein junger Mann /K.H.Weber/.
2. Robert Hartung erzählte von seinem Kongress und dem Land zwischen dem verkarsteten Balkengebirge und dem Waldgebirge der Rhodopen /J.Brězan/.
3. Wie umgeknickte Bäume im Wald erscheinen sie auf elektronenmikroskopischen Bildern ... /Deutsche Tribüne/.

Значення одиничності та множинності можуть підтримуватися лексичними показниками, семантиков імпліцитного предиката та контекстом.

Аналіз семантичної структури дісприкетників II дозволив виділити декілька груп дієслів, які можуть характеризувати імпліцитний суб'єкт з точки зору означеності-неозначеності-узагальненості та одиничності-множинності.

I. Значення означеності-неозначеності-узагальненості можуть експлікувати такі групи дієслів(дісприкетників II):

1. sprechen, nennen, erzählen ...

/широке коло ділчих осіб/

Wenn mich nicht alles täuscht, schrieb er sich die ihm genannten Nummern gleich auf /O.Bönhoff/.

2. einberufen, verordnen, reaktivieren ...

/певне коло ділчих осіб/

"Sedantag" und "Kaisergeburtstag" waren verordnete Nationalfeiertage ... /Deutsche Tribüne/.

3. rauben, schneiden, zensieren ...

/суб'єкт не потребує без особливої мети окремого позначення/

Wer jahrzehntelang nur zensierte Texte zu sehen bekam, kaum konkurrierenden Meinungen begegnete, der hält das gedruckte für eine Akt Regierungserklärung

/Deutsche Tribüne/.

4. töten, zerstören, bomben ...

/суб'єкт зрозумілий із загальної ситуації/

Es war einer der ersten, die über den Bau der zerstörten Brücken zwischen Deutschen und Polen gesprochen haben

/Deutsche Tribüne/.

II. Значення одиночності-множинності реалізуються такими групами дієслів.

1. vereinbaren, diskutieren, streiten ...

/семантика дієслова передбачає не менше двох осіб-учасників/

Doch die vereinbarten zwölf Milliarden Mark zuzugleich eine Milliarde Zinsbelastung für einen zinslosen Kredit, ... sind bei weitem nicht alles, ...

/Deutsche Tribüne/.

2. handweben, rasieren, verletzen ...

/семантика дієслів може передбачати в даному контексті тільки одну діючу особу/

Dann die Sirene und das Singen und allmähliche
Verstummen der abgestopften Räder

/U.Klempnerer/.

За змістом речення або контекстом може бути визначена кількість осіб учасників в даній ситуації, але суб'єкт дії, тобто семантичний суб'єкт, залишається при цьому неозначеним.

На значення множинності можуть вказувати такі слова-конкретизатори: allgemein, gemeinsam, allseits, überall, international.

Diese allgemein gehaltene Erklärung leuchtet Gertrud
Groditz ein

/O.Bonhoff/.

При трансформації таких речень як семантичний суб'єкт завжди можуть виступати займенники alle, viele.

Проведений аналіз семантичних та синтаксичних особливостей суб'єкта вторинної предикативності не є вичерпним. Перспективним здається вивчення в цьому напрямку дісприкетників I та дісприкетникових зворотів. Певний інтерес викликає вивчення семантичного суб'єкта з урахуванням функціональних стилей, а також суб'єктно-об'єктних відношень вторинної предикативності.

Основні положення дисертації в і до б р а ж е н і у т а к и х п у б л і к а ц і я х :

1. Німецька форма дісприкетника II у функції імпліцитного предиката // Мовно-стилістична організація тексту: 36. науков. праць / КДПНІМ. - Київ, 1992. - С. 106-110.

2. Усложненная семантическая структура предложения как полипредикативная конструкция (на материале причастий II современного немецкого языка) - Черкассы, 1995. - 16с. - Рукопись предст. Черк. гос. пед. ин-т. Деп. в ГНТБ Украины от 2.03.95. N 574 Ук 95.

3. Вираження семантичного суб'єкта при імпліцитній предикативності // Реалізація мовних одиниць граматичної та лексико-фразеологічної системи германських мов: Тези конференції. - Київ, 1992. - С. 39-42.

4. О неопределенно-личном значении латентного субъекта вторичной предикативности /на материале причастий II современного немецкого языка // Язык и культура. Третья международная конференция. Тезисы. - Киев, 1994. - С. 141-142.

Швидкая Л.В. Семантические и синтаксические особенности субъекта вторичной предикативности (на материале причастий II современного немецкого языка).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. - германские языки. Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1995 г.

В работе рассматривается семантическая структура предложения, усложненного причастной пропозицией, определяются субъектно-предикативные отношения, которые имеют в поверхностной структуре предложения вторично-предикативный характер и обнаруживаются на уровне глубинной структуры. В исследовании дана характеристика семантического субъекта вторичной предикативности.

определены степени его эксплицитности.

Ключевые слова:

немецкий язык, семантика, полипредикативность,
причастие, субъект, имплицитность, эксплицитность.

Shvydka L.V. Semantic and Syntactical Peculiarities of
the Subject of Secondary Predicativity (on the Material of
Participles II of Modern German).

Dissertation presented to acquire candidate degree in
philology, speciality 10.02.04 - Germanic Languages, Kiev
State Linguistic University, Kiev, 1995.

The paper investigates the sentence semantic structure
complicated by a participial proposition and determines the
subject-predicative relations which are characterized by
secondary predicativity in the surface structure and found
in the deep structure of the sentence. The investigation
includes the characteristic of the semantic subject of
secondary predicativity as well as the criteria determining
the degrees of its explicit expression.

Key words:

German, semantic, polypredicativity, participle,
subject, implicitness, explicitness.

Швидка

28.03.1995 г. 100 м.р.

AB 32.323